

UKRÁNIA

UKRÁN-MAGYAR KULTURÁLIS ÉS ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
 ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SZEMLÉJE

SZERKESZTI

DR. SZTRIPSZKY HIADOR

TARTALOM.

	Oldal
Sevcsenkő—Zempléni:	
A kányafa. Este.	273
Dr. Cehelszky Longin:	
Keleteurópa történetének két szkémája	275
Podhradszky György:	
Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (XIII.)	281
Lopkyj Bohdán:	
A tó fölött. (Elbeszélés)	284
Dr. Budnickij István:	
Ukránia politikai geographiája (III—IV.)	287
Sz. Az ukrán etnosz és a magyar irodalom	293
Események	299

1916. NOVEMBER HÓ.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
 BUDAPEST, I., LÓGODI-UTCA 5.

INHALT.

	Seite
Aus den Gedichten Schewtschenko's : Der Schneeball. (Kalina). Abends. — Übersetzt von <i>Árpád Zempléni</i>	273
Dr. Longin Cehelszkyj : Zwei Schemen der osteuropäischen Geschichte: Polen, Moskau — und die Ukraina	275
Georg von Podhradzskyj : Ungarisch-ukrainische histor. Verbindungen (XIII)	281
Bohdan Lepkyj : Über den Teich (Erzählung) Übersetzt von Nestor <i>Dudinszky</i>	284
Dr. Stefan Rudnizkyj : Politische Geographie der Ukraina (III—IV) . . .	287
Sz. Ukraina und die ungarische Litteratur	293
Ereignisse (Die Autonomie Galiziens. — Ukrain. Gymnasium in Russland)	299

UKRAINISCHE NACHRICHTEN

Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Preis per Nummer 10 Heller,
monatlich 40 Heller, vierteljähr-
lich K 1.20, ganzjährlich 4 K.

Herausgeber u. verantwortl. Redakteur:
WOLOD. BIBEROWYTSCH.
Redigiert vom Komitee des Bundes zur Be-
freiung der Ukraina.
Erscheinen 4- bis 6-mal monatlich.

VISZTNYK

SZOJUZA VYZVOLENNJA UKRAINY

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina).

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Megjelenik hetenkint. ~~~~~ Egy évre 15 korona.

Szerkesztőné és kiadóhivatal: Budapest, I., Lógodi-utca 5. szám Hirdetések egyezség szerint.	Előfizetési ára: EGÉSZ EVRE . . . . . 16 kor. NEGYEDEVRE . . . . . 5 „ Megjelenik havonként kétszer.

SEVCSENKÓ TÁRÁSZ :

A kányafa.

— „Mit járogatsz ki, a
   [dombra?!“
 Szólt lányához édes anyja.
 Mért sirdogálsz felmenőben?
 „Mit turbékolsz, éj-időben,
 Kékes szárnyú galambocskám!“
 — „Úgy anyám, úgy!“ S ment
   [*a* bús lány,
 Anyja meg sirt, várakozván.

Nem álomfű hajt éjjel most
 A domb ugarából,
 Ott egy jegyes ifjú lányka
 Kányabodzáat ápol.
 Könyűivel öntözgette,
 Úgy kért irgalmat ott:
 — „Küldj rá, Uram, langyos
   [*essőt,*
 Küldj apró harmatot,
 Hogy ez a fa megfoganjon,
 Ága, lombja nőjön,
 Tán, madárként, más világról
 Kedvesem előjön.
 Fészket rakok, neki szánom,
 Lombos kányafámon,
 S oda szállok, dalolva ha
 Előcsattog párom.
 Együtt sirunk, csattogunk majd,

Fordította és a Kisfaludy-Társaság
november 8-iki ülésén felolvasta:

ZEMPLÉNI ÁRPÁD

Ülve gyöngé ágra,
 Hajnalba meg eggyütt szállunk
 El a másvilágra.“

Három évig járogatott
 A szép lány a dombra.
 Lassan a fa megfogamzott,
 Lombot, ágat bontva.
 Negyed éven . . . nem álomfű
 Nyilik éjjelente,
 Sirt a lány, a kányafával
 Halkan beszélgetve:
 — „Hej te borús, hej te magas
 Édes kányafám!
 Napkelt előtt nem esővel
 Öntözgettek ám.
 Könyvpatkok locsolgattak,
 Meleg csermelyek,
 Gonosz híred költik ezért
 Gonosz emberek.
 Nem becsülik házastársak'
 Párjukat nem ám!
 Semmibe se nézik az én
 Piros kányafám.
 Kösd be, zöld fa, fejecskémet,
 Harmattal mosd meg,
 Halvány orcám lombjaiddal
 Napfénytől óvd meg!

SEVCSENKÓ-VERSEK

*Itt találnak, eltemetnek
És kigúnyolnak,
Szép lombodat rossz gyermekek
Megtépi holnap!*

*Kora reggel a kányafán
Madárdal csattogott;
Alatta egy szép szőke lány
Álmatlan aludott;*

*Elfáradt a fiatalka,
Végkép elszunnyadott.*

*Fölkelt a nap a domb mögül,
Költének a falu örül.
Csak az anya nem dőlt ágyra,
Várta lányát vacsorára,
Várta, várja, sirva várja . . .*

Este

*Meggyes kis kert a ház körül sűg-bűg,
Lombjai közt cserebogár zűg-bűg.
Szántövetűk jűnnek fa-ekékkel,
Nyomaikban dalos lyányhad lépdel,
Anyjuk űket vacsorával várja.*

*Fatűrzs-asztalt terit a ház-népnek,
S feladja a lány az esti étket.
Ezűst csillag fényét ragyogtatja;
Aprűcskáit anyjok tanogatja,
De a fűilemile bele csattog.*

*Oktatgatja a kis szűszke fűket,
Aztán halkan lefekteti űket,
Oldaluknál maga is elalszik.
Csűnd van, csak a lányok szava hallszik —
S a csattogű fűilemile-ének.*

Dr. CEHELŠKYJ LONGIN
 reichsrati képviselő.

Keleteurópa történetének két szkémája.

Lengyelország, Moszkovia — és Ukrania.

I.

A történet talán az egyetlen tudomány, amelyben hamisítások és misztifikációk lehetségesek. Ezeknek veszedelme pedig annál nagyobb, minthogy a történet minden más tudománynál jobban szól bele a folyó politika dolgaiba, amikor azt mondja, hogy a multból következtesünk a jelenre és jövőre. De talán nincs is nagyobb szerű, politikai és nemzetközi következményeiben messzebbre kiható misztifikáció annál, amelyet a XIX. században Keleteurópa történetével csináltak. A terjedelmes szarmát síkságon még a XVIII. században is háromféle nemzetet szoktak volt számba venni: Poloniát, Moszkoviát és Ukrániát; Ukrania hősenek, Mazeppa János fejedelemnek nevét pedig Európa-szerte éppen olyan jól ösmerték, akár nagy ellenfeléét, Nagy Péterét, vagy akár jeles szövetségeseét, XII. Károlyét. E század földabrosszain mindenütt olvashatjuk e három egyenrangú földrajzi nevet.

De a XIX. században már tűnedezik Ukrania neve — és pedig a politikai élet gondolatvilágából erősebben, mint a térképekről —, széles területét pedig hol Oroszország részének tekinti a közvélemény, hol a néhai Lengyelországnak. Az orosz kolosszus és a forrongó Európához könyörgő Lengyelország az európai közvéleményt a maga konfliktusával úgy lekötötte, hogy Európa politikai öntudatából teljesen kitörlődött egy nagyon fontos dolognak emléke: azé t. i., hogy *Moszkvának a lengyelek megfojthatására előbb az ukrán republika holttetésén kellett átgázolnia*. Polonia és Moszkovia a maguk frissebb konfliktusával eltüntettek és a feledésnek adtak át két régebbit: egy lengyel-ukránt és egy muszka-ukránt. Annál is inkább pedig, mert kihasználva az ukránok anarchikus állapotát (akik t. i. kétfelé bomlottak, egy Dnjeperbalparti muszkás részre és egy jobbparti lengyelesre), a két egymásközt is rivális ellenfél egyben nagyon is megegyezett: Ukrania negációjában.

Orosz és lengyel tudományból meg publicisztikából merítette ösmereit Európa az egész XIX. századon keresztül a nagy Szarmátiáról s ezzel olyan hamis képet alkotott erről magának, mint amilyen éppen kívánatos is volt a két szomszéd szempontjából. Európában

ugyanis az a nézet alakult ki a köztudatban, hogy az Oderától a Volgáig csak két nemzeti erő található: Polcsa és Roszsa. Ukrania áldozatául esett Európa ezen becsapásának. Elfeledték. Szavai nem találtak fülekre, legfőlebb agyrémnek tekintették.

Magyarországon is csak úgy megesett ez a megtévesztés, akár az egész Európában. A XVII. században Ukriánának és fejedelmének, Chmelnickyj Bogdánnak, neve nagyon népszerű volt a magyar nemzetben éppen úgy, mint Rákóczi Györgyé az akkori ukránságban. Hiszen e két nemzet ekkor szoros politikai és fegyveres szövetségben élt. Ekkor került szóba legelőször az, amivel utóbb a mindenkit katholizáló és polonizáló embernyúzó lengyelséget a sorsharag csakugyan megbüntette: Lengyelország felosztása. Csakhogy ennél az első tervezetnél az osztakozók ezek voltak: X. Károly a svédek, Chmelnickyj az ukránok és II. Rákóczi György a magyarság vezetői! Polonia már akkor is a hanyatlás felé csúszott, az oroszok országa pedig akkoriban még nem volt Roszszija, hanem csak egy szimpla életű Moszkovia ott valahol messze éjszakon a Volga mentén. Svédország úrkodott Finnlandban, Kurlandban és a tenger melléken is, valamint a balti vidéken egyáltalán s így éjszakkéleti Európának első hatalmassága vala.

Az ukránok és magyarok akkoriban analogikus helyzetben voltak: nemzeti és vallási szabadságuk védelmében mindketten nyugoti szomszédokkal küzdöttek. Mint fényes tűzoszlop emelkedett ki egyidejűleg e törekvésekből két nemzeti hős alakja — Rákóczi Györgyé és Chmelnickyj Bogdáné —, jellemben, sorsában és politikai szereplésében egymáshoz feltűnően hasonlító két jóbaráté. A nemzeti állam nagy eszméjének hordozója e két férfi, akik mintegy már előre hirdették a 19. és 20.-dik századok eljövendő törekvéseit. A maguk népének, ezek nemzeti hagyományainak kedvelt alakjai. — Nem föltűnő-e, és nem méltó-e figyelemre, hogy történetüknek éppen ebben a heroikus korszakában mindkét nemzet — magyar és ukrán — egy táborba kerültek össze? És hogy az öreg Chmelnickyj seregének osztályai Zsdanovics tábornok vezérlete alatt Rákóczi oldalán és Rákóczi vezérsége alatt harcoltak? Az ukrán köztudatban az a hit él — mert hiszen a Rákóczi-induló dallamát a legeldugottabb ukrán hegyifalu parasztja is jól ismeri —, hogy ez a tüzes induló a Rákóczi György és Chmelnickyj Bogdán idejéből maradt reá: ezért is él vele minden nagyobb ünnepségi cselekedeteinél, pl. lakodalom, aratás befejezte és egyéb ilyenek alkalmával. Nemcsak egyszerű melódia tehát a Rákóczi-mars az ukránnak, hanem saját multjának az emlékeztetője is, emlékeztetője a magyarral való egykori hadi közösségének, a nemzeti egységért és szabadságért vívott közös vállalkozásainak.

És *erről* az Ukrániáról elfeledkezett *ez a* Magyarország!

Elfeledkezett, mert mindakét országot nemzeti életében azonos sorscsapása sújtotta. Csak hogy amíg Magyarország ezt a csapást nyugoti államhoz való kapcsolódása eredményeképpen kiheverte, addig a keleti Moszkovia hatásköre alá került Ukrania ebbe a kapcsolatba belepusztult. Mire azonban Magyarország a rázúdult letargiából új életre kelt, Ukrania a térképen sem volt meg már többé. Mákonyálmát aludta, a félig holt élet mozdulatlanságában; terjedelmes mezői pedig már csak két névtől hangzottak vissza: Rosszia és Polcsa nevével.

A 19. század 60-as éveiben történt, hogy egyidejűleg mindkét oldalról, orosz és lengyel részről, többé-kevésbé azonos nyilatkozatok hangzottak el, amelyek alapján Kramarzs és Bobrinszkij neopánszlávizmusa kialakulhatott: az oroszok és lengyelek kiegyeztetésének eszméje és szláv egységnek megalapozása ennek a megegyezésnek az alapján. Gróf Borkovszki Ljesek, a lengyel nacionalisták egyik vezéralakja, azt mondta akkoriban a gácsországi tartománygyűlésen: „Nincsen Ukrania, csupán Moszkva és Polcsa van.” Mintegy visszhangjaként szólalt meg nem sokkal reá Valucs orosz közoktatásügyi miniszter: „Nincsen, nem volt és nem is lehetséges az ukrán nyelv”. Mindakét nyilatkozat élesen állapítja meg a két szomszéd nemzetnek felfogását az éppen ujjaszületésében levő ukránsággal szemben.

Mert a 19. század 60-as évei — ez az újabb időknek immár harmadik próbálkozása volt az ukrán kolosszus megelevenítésére. Próba, amely azonban mégis eredménnyel járt: a 40-es évek óta Sevcsenkóval kezdődő oroszországi ukránizmus az alkotmányos Ausztriában élő fajtestvérek óriási kultúrmunkájának segítségével virágzásnak indult magában az orosz államban is (a sok kultúrintézmény Gácsországban oroszföldi ukránok áldozatkészségéből keletkezett), ez pedig Rosszia mindenhatóságát erősen kikezdte. Ötven évvel ama nyilatkozatok után nem sok változás történt: a lengyelek russzofil és nacionalis pártja — amely pedig a lengyelségnek zömét teszi, egy követ fuj Bobrinszkij gróffal és Eulogius püspökkel, amely szerint „ukránok nem létezhetnek” és amely megegyeztetette az orosz egykori „ádáz” ellenségével, a lengyellel abban, hogy Ukrániát föl kell osztania Rosszia és az új Polonia között.

Csudák csudája . . . gróf Andrassy is ennek az eszmének szószólója! Mert hiszen az ő tervezete a „történeti” Polonia restaurálására nem egyéb, mint csupa ukrán lakosságú területeknek, így keleti Gácsországnak, a Cholm-vidéknek és Volhyniának a lengyelek új országához való csatolása. Ez pedig tisztán annyi, mint az ukrán földnek felosztása lengyelek és muszkák között. Andrassyt nyilván megtévesz-

tette Keleteurópa történetének hamis szkémája, valamint a lengyel nemzeti tanács elnökének, Javorszkinak az a nemőszinte kijelentése, hogy a lengyelek készek autonómiát adni az ukránoknak. Javorszki lovag a maga nemzetének igen kicsi kisebbségét képviseli, mert a lengyel többségnek igazi képviselői Dmovszki, Szenkevics, Sebeko, gróf Szkarbek és Cjenszki; viszont két nagy lengyel párt — a keleti Gácsországából való és a lengyel királyságbeli konzervatívok, valamint a mindkét állambeli nemzeti demokraták, az ú. n. *vsech* (= egyetemes) *polyákok* a lengyel nemzeti tanácsban éppenséggel nincsenek képviselve. Kinek a nevében ígérte hát Javorszki azt az autonómiát? Kétségkívül a kisebbség nevében és pedig az eljövendő Polonia jelentéktelen kisebbségének képviselőjében, mert az ukránok meg vannak győződve, hogy még a Javorszki mögött állók sem gondolnak komolyan az ukránok autonómiájára. Mert hiszen volt idő, hogy a lengyelek nem is egyszer ígérgettek autonómiát a szabadságukért velük harcban álló ukrán-kozákoknak, de azt soha sem tartották meg. Ezért adják most ők a mérsékeltet, mert még nincs erejük arra, hogy az ukránok üstökét markukban tartsák. Ezért kellett nekik Andrásynak felszólalása a „történeti” Lengyelország érdekében, amelybe tudvalevően az ukránok országa is be volt 1772-ig kebeleztve.

Az ukránok nem ellenségei Poloniának — csak éppen ne az ukrán területekről legyen szó. A lengyellakta maguk földjén rendezkedhetnek a lengyelek, ahogy éppen akarnak, de az ukránlakta földekre történeti jogukat rég elvesztették. Igaz, hogy 140 évvel ezelőtt a lengyel birodalom polgárai voltak az ukránok, de azóta nagyot fordult reájuk nézve a világ: a hódított nyelvek és népek konglomerátumából a nemzeti öntudatnak, a *nemzeti egyéniségnek* világába zökkent át. A mai ukránok már nem azok a lelketlen helóták, akik 1772-ig a lengyel állam testében világtól és önmaguktól elhagyottan sinylődtek: máma ők éppen olyan *önálló kulturális egyéniséget* tesznek, akár a lengyelek, és így önálló nemzeti léthez éppen olyan joguk van, mint amilyen kétségtelen joguk van erre a lengyeleknek. De az egyszer összetört fazekat nem lehet újból úgy összeragasztani, hogy széthullott cserepeit erővel össze-vissza összeragasztjuk, akár egymás mellé illenek, akár nem. Az ilyen fazekat tűz felé állítani nem lehet: nem lesz tartós! Már pedig Gácsországnak a Szan-folyótól keletre eső része ukránok földje, és ugyanilyen a Lublintól keletre fekvő vidék is. Ez éppen úgy nem lengyel föld (noha a hatalom, az igazgatás a ruszofil rutének régi bűneinek retorziójaképpen kizárólag lengyel kézben van itt is), mint ahogy Volhynia, Podólia, vagy akár a Dnjipro két partja, a Fekete-tenger melléke egészen a Kaukázus keleti magaslatáig nem muszka föld. Erről

a nagy, *egységes ethnoszú* területről joggal mondhatják az ukránok: „itten mi *ittthon* vagyunk és aki e földre veti a szemét, ellenségünk nekünk” — akár éjszakkeletről, akár nyugatról nyulkaál is ide, a Volga felől-e, avagy a Visztula tájáról.

Az európai köztudatban újra beoltani ezt az eszmét: ez annyi, mint Keleteurópa hamis történelmi szkémáját megigazítani.

Az ukrán történetírás jóval idősebb a muszkaénál és lengyelénél: még a kievi periodushoz fűződik az első krónika keletkezése a XI. században. Fényes termékeket hozott létre a XII., XIII. és XIV. századokban és tündökölve született újjá a XVII. és XVIII. századnak határán. A XIX. és XX. században azonban az orosz és lengyel modern történetírás túlszárnyalta az ukránt — mert hiszen ukránul írni se históriát, se regényt, de még katekizmust sem engedett a muszka. *A politikai és kulturális elnyomás következménye az lett, hogy az orosz és lengyel történetírás szava lett urrá és mértékadóvá ukrán kérdésekben is az európai közvélemény előtt.*

És ez a két történetírás egészen egy húron pendül . . . Ukránia negációjában. Nemzeti, politikai egyediségét mindakettő egyformán tagadja s a jó Európa, a tájékozatlan Nyugat ennek nagyon szépen felült. Elhiszi tán még most is a muszkák tanítását, amely szerint Ukránia az orosz dinasztianak „régí öröksége” — egészen a Kárpátokig és a magyar Alföldig való terület: ez mind az oszthatatlan Rosziának csupa folytatása. De elhiszi a lengyeleknek is az ő tanításukat, amely szerint Ukránia a „történelmi Lengyeország” őket most is megillető öröksége . . . És a jó Európa mindebbe aztán belezavarodik és az orosz meg lengyel csak örvend ennek a zavarnak. Markába nevet, hogy még 1916-ban sem tudja a nyugateurópai ember: lengyel föld-e hát az az Ukránia, vagy orosz? Muszka nép-e az az ukrán, avagy polyák? Tanult emberek tapogatózva kérdezzetik: lengyel volt-e az a Sevcsenkó, avagy orosz? . . . És nem tud eszmélni Európa, nem tud tisztán látni ezekben a tintahaltól pizkossá vált zavaros keleti vizekben, hogy mekkora képtelenség olyan kérdést tenni: dán volt-e az a Björnson, avagy svéd? . . . Hát persze, hogy egyik se, noha skandináviai volt! Azt, hogy egy harmadik, azt Európa előtt eltitkolni nem lehet; de azt, hogy az Ukrán is egy ilyen harmadik, azt a nyugat előtt eltitkolni úgy az orosz, mint a lengyel nagyon jól tudta, mert mindakettőnek *érdekében* volt.

Ez a muszka-lengyel aspiráció az ukrán területeken keresztetődött. A történelemből tudjuk azonban, hogy ez a két ellentétes áramlat kiegyenlítőződött — Ukránia bőrére. Az 1667. évben, amikor Chmelnickynak egyik utóda, Dorosenkó Péter hetmán török segítséggel küzdött egyszerre az oroszokkal és lengyelekkel Ukránia elveszett függetlenségeért,

a két ellenség Andruszovban szerződést kötött a jövődöbeli zsákmány tekintetében: a Dnjiipro balpartja az oroszoknak jutott, a jobbpart pedig — a Dnjiprotól egész a Szanig — a lengyelnek. Mazeppa ugyan keresztülhúzta ezt a számítást és szuverénként urrá lett mindkét partvidék fölött, de Nagy Péter a lengyel hadtestek segítségével Poltavánál 1709-ben mégis csak érvényre juttatta az andruszovi szerződést. Ő maga egyelőre megelégedett a balparti Ukrániával, de már II. Katalin elvette a jobbparti ukránvidéket is; csak hogy most már nem elégedett meg az egy Ukrániával, hanem elnyelte magát az intrikázó Lengyelországot is. Az oroszoknak Ukrajna szétmarcangolásában való osztályosa maga is orosz iga alá jutott. Első Sándor mindazonáltal békülni akart a lengyelekkel. Ő volt a legelső „neoszláv”, aki arra gondolt, hogy az összes szláv földekre ráül, ha két koronát, lengyelt és orosz, fog viselni. Ebben két politikai munkatársa volt, két lengyel mágnás: Vjelopolszki gróf és Csartoricki herceg. Sándor cár meghagyta Lengyelország számára — királya volt! — az ukrán földeket egész a Bugig, t. i. Cholm vidékét és Pidljaset, sőt Volhyniát és Litvániát is kész volt még feláldozni. Ha a trónon őt Lengyelország vicékirálya, Konstantin követte volna és nem I. Miklós, ez meg is történt volna. Miklós azonban érdes modorával elrontotta a lengyelekkel való jó viszonyt és Varsót forradalomba kergette, hogy aztán vérebe fojthassa. Hogyha ma beszélhetnek a Bugig való, vagy akár a Bugon túlra is terjedő Poloniáról, úgy ez csak I. Sándor és Vjelopolszki megegyezésének eszmei öröksége, de egyúttal Ukrániának újabb felosztása. Andrassy helyesen mondotta: egy eleven nemzet szabad akar lenni, és ha már nem éppen szabad, legalább egyesített, egy uralom alatt való állapotra törekszik. Tévedése abban van, hogy ezt csak a lengyelekre alkalmazza, az ukránokról pedig — még mindig úgy megleledkezik Ukrániáról, mintahogy Európa a háború előtt is elfeledkezett róla.

Hiszen az ukránok is szabadok akarnak lenni, mert ők nem lengyelek, annál kevésbé pedig oroszok. És ha azt az igyekezetüket, hogy el akarnak szakadni a *tényleges* birtokostól, Oroszországtól, szívesen látja Európa: milyen logikai kapcsolat van abban, hogy a lengyelek alól való szabadulásukat már nem akarja szívesen látni, holott a lengyelek csak *néhai* urai az ukránoknak!? Hiszen ha fel is támadt Lengyelország, meg van még a joga a nemzeti öntudatra ébredt ukránoknak újból való birtokba vételére? Hiszen a Szantól a Donecig, Donig és Kaukázusig húzódó óriási terület csupa ukrán lakosságú föld! Hogy képzelhető el már mostan olyan lengyel állam, amelyben 18 millió a lengyel és 40 millió az ukrán?!

Hogy ez a nagy terület önálló Ukrániára vezethet, ezt nehezen

hiszik most maguk az ukránok is. Emiatt tehát legalább *arra törekednek, hogy az ukrán területnek minél nagyobb része legalább autonómiához jusson a dunai monarchia kereteiben*, mert számukra ez is föl szabadulást jelent. Orosz és lengyel között, tehát két történelmi ellenség között felosztani őket — mint ahogy Andrassy gondolja — ez a legnagyobb csapás volna, ami csak érhetné az ukránokat, mert ebből haszna egyedül csak az oroszoknak lenne. Viszont lengyel fenhatóság alatt tartani a már föl szabadult cholmi, podoliai, volhyniai ukránokat: ez egyenlő az ő kiirtásukkal. Mert a lengyel uralom irányát és eszközeit 1340. óta volt elég alkalmuk megösmerni.

Ideje tehát, hogy az eddigi hivatalos orosz-lengyel történelmi szkéma helyett másikat ösmerjen meg Európa: olyant, amely az ukrán-ságot nem lengyel, vagy orosz tölteléknek tekintse, hanem önálló, külön történet-politikai egyéniséget. Ha Andrassy megértetné Európával, hogy a lengyelek nemzetiségi politikája hajtotta az ukránokat 1654-ben a muszkák karjaiba, akkor Európa bizonyonnyal ráeszmélne a megoldás egyedüli helyes megoldására: Lengyelország visszaállítandó, de csak ethnographiai határai között.

PODHRADSKY GYÖRGY.

Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.

XIII.

Folytatás.

Macsó nevezetes szerepet játszott IV. Béla királyunk alatt. — Egyrészt védelmül szolgált a szerbek és bolgárok ellen, másrészt meg kiinduló pontul a délszlávok ellen viselt hadjáratokban. Rosztiszlávot Béla Halics elvesztéséért Macsóval kárpótolta. A király veje több volt, mint egyszerű bán; úgy szerepelt, mint „dominus de Machó”. Rosztiszláv nagy hasznára vált ezen állásában Magyarországnak és Bulgária sorsára is befolyt. A macsói úr lányát, IV. Béla király unokáját tehát, például I.

Mihály (Asen) bolgár cár vette el feleségül, majd ennek halála után, Rosztiszláv szorította rá Mycesz (Mics) bolgár cárt, arra, hogy a magyar korona fenhatóságát elismerje. Valamivel utóbb bolgár cárnak is írhatta magát Rosztiszláv, sőt bolgár haddal segíthette Bélát Ausztria elleni harcaiban.

A II. Frigyes osztrák herceg elleni csatában (1246. június 15.) Rosztiszláv volt valószínűleg a magyar seregnek fővezére, a kroisszenbrunni ütközethez (1260. júl. 13.) pedig tetemes segítőse-

reget hozott apósának, IV. Béla királynak. Pár évre ezután ez a derék, törekvő ember, aki mindhaláláig dicsekedhetett Béla szeretetével és megbecsülésével, elköltözött az élők sorából. Utódja szintén ukrán ember, Szventszláv Jakab lett, aki a független Bulgáriával szemben Magyarországra támaszkodhatott. — Am Szventszlávnak csakhamar fejébe szállt a dicsőség s arra törekedett, hogy függetlenítse magát Magyarországtól. Emiatt tüzzel-vassal pusztította a szörényi bán-ságot. Az ifjabbik király, István, erre nagy sereggel indult ellene, s őt, véres csatában teljesen megverte a bolgár csapatokat. — Szventszláv meghódolt s ezzel kilátást nyújtott arra, hogy Bulgária egykor a magyar fenhatóság alá vonassék.

Az özvegyről, legkedveltebb leányáról, Annáról, Béla fejedelmileg gondoskodott. Megalkotta számára, valamint gyermekei részére a macsói hercegséget, amelyhez Ozora és Só tartozott, valamint egyideig a Szerémség és Branyicsevo területe is. Az 1264-ik évben Anna, mint „*duccissa Galiciae*, ac de Bosna et Mazo domina” szerepel.

Rosztiszlávnak gyermekei közül *Mihály*, mint boszniai bán szerepel, *Béla* meg macsói bán volt, de bátyja halála után Boszniát is ő igazgatta; ezután következett az a leány, akit Mihály, bolgár cár vett feleségül, majd *Kinga*, akit 1261. dec. 25.-én vett nőül II. Ottokár, Csehország királya. *Kinga* (vagy *Kunigunda*) volt *Vencel*, magyar királynak nagyanyja. *Griffina*, Ljeskó lengyel herceg neje lett.

Ime ez a csernigovi, ukrán, fejedelmi vérnek és családjának

rövidre fogott élettörténete. Eből újból csak az világlik ki, hogy Árpádházbeli királyaink szerfölött magasra értékelték azokat a kapcsolatokat, amelyek az ukránsághoz — úgy a néphez, mint a fejedelmi házakhoz — fűzték a magyar nemzetet.

E kitérés után vegyük fel újból ott a fonalat, ahol az elbeszélést félbeszakítottuk. — Az 1250-iki zólyomi követségből Halicsra is a megfelelő haszon háramlott. Dániel többször megfordul a magyar udvarban, hol különleges nemzeti, hol meg közös érdekek eligazítása szempontjából.

IV. Bélának, mint már említettük, főleg a babenbergi örökségért megindult küzdelemben volt nagy szüksége a halicsi szövetségesre. A magyar király nagy nyomtatékkal léphetett föl ebben a kérdésben 1251-ben, midőn a harc megindult, hiszen Dániel is segítette. Dániel megjelent a nyár folyamán Pozsonyban, hol a külföldi követek is összegyűltek a béketárgyalások miatt; a követeket Dánielnek és kíséretének fénye és pompája ragadta el, míg Béla alig tudott hová lenni örömében a hű, ukrán szövetséges megjelenté fölött. „Nem fogadnám el az ezüst ezreit helyetted, hogy megjöttél őseid *rutén* (tehát nem orosz) mondott) szokása szerint¹⁾” jelentette ki IV. Béla.

A következő években állandó szövetségben van a magyar király és Dániel és eljárásuk is egységes, amj a külső politikát, de főleg az osztrák kérdést illeti.

Nemsokára fontos esemény

¹⁾ Lásd Lovcsányi Gyula: Adalékok a magyar-lengyel érintkezés történetéhez c. értekezését. Századok, 1886, 503. o.

következik be: Dániel 1255-ben, IV. Béla közbenjárására, a pápától királyi koronát nyer. Halicsba a pápai fensőséggel egyúttal a katolikus egyház uralma is beköltözött. Galicia ezzel mintegy elvágódik a többi ukránságtól s egy csapással közelebb kerül úgy Magyarországhoz, mint Lengyelországhoz. Mi lett ennek a következménye bizonyos idő múlva? A tatároktól tönkretett s teljesen elgyöngült ország lassan-lassan a lengyelek hálójába kerül, akik elvégre megfosztják önállóságától s birodalmukba kebelezik be azt. A többi ukránság magára hagyatva a tatár iga lerázása után a muszka polip karjába menekül, amely oly csúnyán bánt el vele, hogy végül létezését is letagadta. A magyarság nem siethetett az ukrán testvérek segítségére, mert a nyelvrokonság révén a lengyelek előnyber voltak s ez kezdetben — a katolikus vallás terjesztésénél — a legsúlyosabban eshetett latba. Geografiai akadályok említése semmiesetre sem állhat meg e tekintetben. „Az ember eszével, erkölcsi és fizikai tökeerejével kiszabadul röghöz kötöttségéből”. Az ember „szellemi világának tényei függetlenek földünk plasztikájától s fizikai életétől.”¹⁾ És csakugyan, a magyarság ezen idő alatt is fényesen rácsáfolt a röghöz kötöttség babonájára. Évszázadokon át a legintenzívebb halicsi politikát üzte, dacára az Északkeleti Kárpátok elválasztó hegytarajának. A kérdés már most másképp alakult. A magyarság eszésségével ráeszmélt arra, hogy a halicsi

kérdést lassankint ki kell kapcsolnia a maga geografiai és történelmi érdekköréből; az ukránokon többé segíteni nem tud, mert ehhez gyönges tőlük sem várhat többé semmit sem, mert lebuktak arról a magas polcra, ahová eddig tehetségük, faji erejük s a kedvező viszonyok állították őket. A Kárpátok hegytaraját tehát, mint geografiai okot, jórészt el kell vetnünk a szétválás magyarázatánál. A geografianak, mint tárgyilagoss tudománynak „egyenlő erejűnek kell tartania az ember mentalitását, a nemzetek fajerejét a föld fizikai és plasztikai erőinek hatásaival.” (Czirbusz, i. m. 21. o.)

Tagadhatatlan, hogy bizonyos részük a magyaroknak is volt a katolikus vallás elterjesztésében. IV. Béla királyunk nagy buzgalommal működött közre az ukránok közt az unió elfogadtatása körül. Nemsokára a litvánok és az ukránok szoros szövetségre léptek abból a célból, hogy a tatárokat a litván-podoliai városokból kiűzzék. Am ezt a frigyet a tatárok támadó föllépése csakhamar szétbontotta. A mongolok erős sereget mozgósítottak, amely Halics és Ladomér ellen indult. A vezér Burundáj volt, aki már 1240-ben is kitűnt a kievi csatában. Dániel gyöngének érezte magát az ellenállásra, meghódolni nem akart s ezért Magyarországra futott IV. Bélához. Fia, Leo s öccse, Vaszilko, Galiciában maradt; mindkettő meghódolt Burundájnak (1259). A tatár vezér rájuk parancsolt, hogy rombolják le városaik falát s csatlakozzanak seregükkel az övéhez. — Így megszorodva, együtt indultak el ugyanazon év november havában Lengyelország

¹⁾ Dr. Czirbusz Géza: Anthropogeografia. I. 7. és 12. o. E nagyszerű műben nemcsak geografia, de geográfiai gondolatok is vannak.

megtámadására és elpusztítására.

Dániel ezzel elrontotta a dolgát a lengyeleknél, de nem a magyaroknál, akiknek továbbra is hűséges társuk maradt. Az 1260-dik esztendőben jelentős szerepet játszott Dániel király segítségével az Ottokárral vívott véres ütközetben. Ebben a csatában, amely Kroisszenbrunn mellett folyt le, az ukrán csapatokon kívül lengyeiek is segítettek IV. Bélát.

A halicsi királlyal még 1264-ben találkozunk. „A stájer krónika, mint egy ős patriarchát rajzolja (t. i. IV. Bélát) Ottokárral való találkozásakor 1264-ben. Szép hajába, dús szakállába arany szál van fonva. Két koronás fián kívül ott ül még a lakománál három hűbéres királya, a *halicsi Dániel*, a *macsói Roszti-szláv*, a szerb Uros.” (Marczali: Magyarország története. 172. o. A Műveltség Könyvtára c. vállalatban.)

LEPKYJ BOGDÁN.

FORDITOTTA
DUDINSZKY NESZTOR.

A tó fölött.

Még nem jött föl a nap, amikor Máté már ébren volt. Fölkelt. Lassan az ablakhoz ment s kitekintett az udvarra.

— Hát menni! — mormogta fogai között — mire a nap fölkel, nekem a tónál kell lennem. Az öreg úr még alszik s nem fog még hamar fölkelni, — ez biztos. Isten büntesse meg, — egyszer már megbírságotl. S miért? Egy ilyen kis halacskáért. Szólt, azaz inkább tovább mormogott s kis hüvelyk ujjára mutatott. A pogány!

Ezután a rövid monolog után elhúzódott az ablaktól s tapogatózva a sötétben, felesége ágyához cammogott.

— Marina?

— Há — á?

— Én megyek.

— Me-égy?

— Készíts ebédet . . . jó ebédet akarok enni.

— Na . . . ná . . . készítek . . . Csak vigyázz magadra, az őrleni fog rád . . .

— Majd adok én neki, ha kell, — szólt Máté s kiment a szobából.

Kint pitymallott már. A hajnal előrepuhult fehér szárnyaival, előkerült a keleti hegyek mögül s úgy csapkodta az éj sötétjét.

Lassan elolgotta az éj lámpásait: a csillagokat. Felköltögette a

természet dallosait: a madarakat. S megmosta a virágok helyheit tiszta, gyöngyharmattal.

— Istenem, légy irgalmas hozzám és segíts! — sóhajtott fel Máté s vállára vetette hálóját.

Ment csendesesen végig egy néptelen szomorú utcán. Elhaladt az útszéli kereszt mellett. Leemelte fejről a kalapot s keresztet vetett . . . Ment tovább, áthaladt a malommelletti hidon, hol a néphit szerint kísértetek tanyáznak s végre kiért a faluból.

Máté biztosra vette, hogy az őr alszik. Fogadást tett volna, hogy alszik s napfölkelte előtt nem kel fel. Mégis s talán ép azért minél inkább közeledett a tóhoz, annál lassabban s csendesebben lépegetett.

A világosabb helyeken, hol nem takarták eléggé a bokrok, úgy suhant át, mint az árny. Úgyes volt s volt hozzá gyakorlata.

A tó széles volt. Sima tükre tündéri fényvel verte vissza az égen elkésett egy-egy csillag égi fényét s a nap fényétől megrémült sápadt holdnak vízsárga színét . . . Az erdőben, mely a tó fölött állt, mély csend uralkodott. Csak olykor-olykor egy-egy madár repült el a fák magas sudara fölött, vagy egy őz iramodott a sűrűség felé, majd a haszst zizzent meg . . . s újra átvette uralmát a csend.

— Hallod? — mormolta Máté s kezeiből tölcserít csinált a füléhez, — óh! óh! hogy csiripel a semmiházi . . . Ez meg a barázda-billegető hangja . . . Most meg a jégmadár érintette szárnyaival a vizet . . . milyen erősen . . . óh! óh!

Úgy volt! A reggeli csendben hallható volt, mint cikkáztak a vízben a halak s a víz felületén, a fölkelő nap sugarainak játékában látni lehetett fényes illanásukat.

Máté elérkezett megszokotti helyére. Ez egy korhadtt, odvas fűzfa volt, mely csak gyökereivel tapadt a földhöz s törzsével egész a vízszinén feküdt. Máté erre a fűzre ült úgy, mint a lóra szokás s egyik kezében a hálót tartva, másikkal a fűzfának törzsébe kapaszkodva, elért egészen a végébe. Itt, mint egy kosárban, kényelmesen elhelyezkedett s kivetette hálóját.

Azalatt teljesen feljött a nap a hegyek mögül. Ragyogott, mint a tűzgolyó s véresre festette a tó síma vizét. A halak is a part felé közeledtek, hogy üdvözöljék a bájos reggelt, de nem egy közülük életével lakolt éberségéért, mert a Máté táskájába került, mely rémséges és néma temetője volt a halaknak.

Máté szinte tele volt megelégedéssel és örömmel. Markában érezte a pénzt, amit kapni fog majd mai fáradságáért. De nem is annyira annak a pénznek örült, mint inkább a két itcének, mit ráadásul kapni remélt Ruhlyától. Pénz! — az ember vesz érte sót, gyújtót, egy kis

olajat s újra üres a zseb. Hanem a pálinka! — az nem megvetendő dolog. Melegít, felhangol s erőt ad, . . . megbabonázza az embert, — kellemesen megbabonázza! Pénzt is kapok, pálinkát is iszom, s mesterségem nem is oly nehéz. Nem szabad halászni? Buta beszéd! Van hálóm. Orrom előtt a tó. Ruhlyák a szomszédomban van és én ne menjek halat fogni? No, miért ne? Az uraság azzal a nyomorult halacskaival, mit Máté fog magának, bizonyára nem lesz szegényebb . . . Neki annyi a földje, annyi a kenyere, annyi a vagyona, Istenem! Mit neki egy halacska? . . .

No és oszt', a hal nem is az uraké. Hisz ők nem táplálják és a vizet sem ők csinálják, mint a szeszfőzdében a pálinkát. A vizet Isten küldi le eső képében, az mindnyájunké, épp úgy, mint a Nap és Holdnak a világa és a levegő, mit magunkba lehelünk.

Ilyen gondolatokkal volt elfoglalva Máté s észre se vette, hogy megzörrent háta mögött a száraz haraszt, s a tó partjára egy csomó urasági legény érkezett. Elöl haladt az őr . . .

Az őr erős ember volt, természetes növésű. Rögtön észre vette Mátét és ráförmedt:

— Te ismét itt vagy, röpjél csak ide jó madár! Hallod?

Máté fölismerte az őr hangját, de lejönni nem volt hajlandó.

— Nekem kell mennem utánad, — kiáltott az őr és a fűzfára kúszott.

— Vigyázz! — kiáltott sápadtan Máté és védelmi álláspontba helyezkedett.

— Hej! Fiúk! Vegyétek le onnan, mint valami körtét, — kiáltott az őr s tovább kúszott a fűzfán. Utána kezdtek kapaszkodni a legények, de alig hogy belekapaszkodtak, egy reccsenés, utána loccsanás s valamennyien a vízben voltak . . .

Elsőnek jött fel a víz színére Máté. Megrázta bozontos fejét, míg füléből, orrából a víz ki nem folyt s azután a fűzfába kapaszkodott s magával vonszolva azt, a tó közepére igyekezett. Erősen fogózott egyik kezével a fatörzsbe, a másikkal pedig, a halakkal telt tarisznyát tartotta, melyből már több, mint a fele szabadságoltatta magát.

Elsőnek az őr menekült ki a partra. A víz leszaladt róla a fűre, mint a kutyáról. Társai még a vízben vergődtek.

— Maradjatok a vízben! — kiáltott rájuk az őr. — Fogjátok el őt. Aki elfogja, jutalmat kap. Gyorsan utána, mert elmenekül.

Azalatt Máté a fűz törzsére ült és lábaival evezve a túlsó partra igyekezett. Ekkor az őrnek egy gondolata támadt. Pár lépést folszaladt a dombra s elővett egy követ.

— Legények, utánam, — kiáltotta, egyre-másra dobálván a kö-

veket Máté felé. A legények csakugyan kiüsztek a partra s egy csomó kö, mint a zápor, hullott Mátéra.

Máté ezalatt a füz galyai közé dugta fejét s kettőzött erővel úszott. A kövek egyre-másra hullottak körülötte s ő kezdte mormolni a Miatyánkot s gondolatban a halak körül kalandozott, kik kiszöktek s most már nem lesz két pohár pálinka.

— Vegyetek elő kisebb köveket, mert nagyobbakkal el nem éritek, célozzatok. Amelyitek megcélozza, jutalmat kap.

Újból megeredt a kö-jégeső!

Egy loccsanás, emberi ordítás, még pár ködobás . . . s csend lett.

— Elég! — vezényelt az ör. — S most gyertek az urasághoz. De a legények nem mentek. Ők azt nézték, hogy bukkan a víz alá Máté véres fejjel s hogy merül újra fel. Majd utolszor merül alá s nem jött fel többé soha.

— — — — —
A tó közepén ingott tovább a füzfatönk. A víz lassan tisztulni kezd s újra visszatükröződik a kék ég s a ragyogó nap, mely eddig egy felhő mögül nézte a történeteket.

•
Otthon pedig hiába várták ebéddel. Hiába futkostak a gyermekek a kapuba: nem-e hozza már apjuk a halat.

Dr. RUDNICKYJ ISTVÁN.

FORDITOTTA

PODHRADSKY GYÖRGY.

Ukránia politikai geographiája.

III.

Az ukrán kozáksághoz politikai-geographiai analógiát találni igen nehéz. Hasonló alakulásaik a határszéeli lakosságnak voltak és különböző kultúrfokon a föld számos helyén föltalálhatók még. Az ukrán kozákság intézményével politikai jelentőség tekintetében azonban egyik sem hasonlítható össze. Távoli analógiát hozhatunk föl mégis Észak-Amerika multjából. A fiatal európai gyarmatosításokat az ellenséges indián-törzsektől elválasztó őserdők és steppék hídverökké váltak és megteremtették, fölnevelték az erdőmögötti népcsoportokat Észak-Amerikában, amelyek a gyarmatokban hasonló szerepet játszottak, — azáltal, hogy a kultúra előrenyomulásának a határokon, a vadonban, előőrsei voltak, — mint Ukránia kozákjai. Amde politikai jelentőségük még a legtávolabbról sem éri föl az ukrán kozákságét, habár az erdőmögöttiek rendkívül sokat tettek a kibontakozó Egyesült-Allamok jövő

fejlődésének érdekében és kiváló szerepet játszottak az Angliával vívott szabadságharcokban. A kozákság, habár csak Ukrajna szerencsétlen politikai-földrajzi helyzetének terméke volt, nemcsak eredményesebben védelmezte meg az országot a nomád népektől, mint azok az államok, amelyek akkor a kozákság fölött uralkodtak, hanem még magára hagyottan is erős hadi-politikai szervezetté fejlődött és Ukrajnából, annak 300 esztendő s rabsága után, ismét független államot teremtett. Ezért a kozákság intézményében az ázsiai szomszédság első kedvező befolyását látjuk.

E szomszédság második s szintén szerfölött jótékony behatása a XVIII. század végén, a tatáruralom letűntével, nyilvánult meg a pontuszi steppeken. Abban a szempillantásban, amint a fegyveres nomád-hordák eltűntek a steppek világából, Ukrajna az óriás, csaknem egészen kihalt, ám természeti kincsekben rendkívül gazdag területek közvetlen szomszédságába került a Fekete- és Azovi-tengerek mentén. Jóformán nyomban megindult az ukrán nép nagyarányú gyarmatosító vándorlása. Az áldott pontuszi vidékeken, amelyek még rövid idővel azelőtt csak a nomád népek lakóhelyeül szolgáltak, egész csendben indult meg az ukrán földművesek tömeges letelepülése. Alig egy évszázad leforgása alatt ez a kolonizációs munka csaknem megkétszerezte az ukrán nemzet ethnographiai területét és a nyelvhatárokat egészen a Fekete-tenger partjáig, a Kaspi-tóig és a Kaukázus elővidékéig toltta ki. Ezer esztendő múlva tehát most már újból elérte az ukrán nép a tengerpartot, amelytől annak idején az ázsiai kóbor népek árjának egymásra tornyosuló hullámai szorították vissza.

Ezen a módon az ukrán nép, a maga kedvezőtlen határszéli elterülését legalább egy irányban tudta tartósan kihasználni. A határszéli fekvés megőrizte az ukrán nép számára a nemzeti territórium kiterjesztésének könnyű lehetőségét, úgy déli, mint délkeleti irányban s ezt kihasználva, az ukrán nép a gyarmatosítás békés útján a maga számára nagyon jelentős, territóriális alapterületet szerzett. Ily eredményt egy „önálló állami létet nélkülöző” nép sem ért el. A csehek, lengyelek, litvánok, fehéroroszok, stb. ethnographiai területe ennek következtében nagyon kicsiny és minden oldalról összeszorított, sőt a nép központi tömörülése a többé vagy kevésbé stabil ethnographiai határokon belül a nemzeti lét állapotának főtartását inkább csak elkéseredett fajharcok útján teszi lehetővé, az expanzivitásról pedig nem is beszélhetünk. Kis terület, sűrű lakosság, kedvezőek a kultúra fejlődésére nézve ugyan, ámde szűk határok közé szorítják a népet s annak politikai ideáljait. A népesedési fölöslegnek idegen területekre kell lefolyást keresnie és mivel az „önálló állami lét híján élő” népnek nem lehetnek gyarmatai, kivándorlóit pár nemzedék multával el kell hogy veszítsék nemzetiségüket.

Az ukrán nép a felhozottakkal szemben igen nagy kiterjedésű territóriumot hódított meg a maga számára, amely még most aránylag gyéren van benépesítve (1910-ben 53 lakó esett egy négyzetkilométerre) és ezért még hosszú évtizedekre teszi lehetővé a belső kolonizációt. Ezenkívül az ukrán nemzeti terület kompakt egészének közvetlen szomszédságában óriási s alig lakott vidékek terülnek el (Kaukázus,

Közép-Ázsia, déli Szibéria). E területek, amelyek részben kitünő talajjal szolgálnak a földművelőknek, pár évtized óta az ukrán telepítvényesek odaözönlő árjának vannak kitéve. Ezt az újabbkeletű, gyarmatosító mozgalmat a nagyarányúság is jellemzi; tízezer négyzetkilométer kiterjedésű zárt területek vonulnak sorban ázsiai Oroszország déli részén egészen a Csendes-óceánig több ezer kilométer hosszú vonalon s biztosítékot nyújtanak arra nézve, hogy a jövőben itt ukrán nemzetiségű gyarmatvidékek keletkeznek, amelyek kevésbé lesznek kitéve az elnemzetlenedés veszedelmének, mint a mai ukrán kolóniák Kanadában, az Egyesült-Államokban, Braziliában vagy Argentínában. Ukrániának a középázsiai steppék küszöbén való geographiai helyzete tehát, a tatár rémuralom évszázadai után az ukránok terjeszkedési lehetőségeit a legkedvezőbbben befolyásolhatta.

A közlekedés könnyűségének Ukrania és Dél-Európa, valamint Elő-Ázsia között inkább kvalitatív, mint kvantitatív jelentősége van. E szomszédság politikai-földrajzi befolyása a Fekete-tengerével fedi csaknem teljesen egymást. A régi ukránok néhány hadjáratának kivételével, amiket a X. században Perzsia és Bulgária ellen intéztek és leszámítva a halicsi fejedelmek és a kozák atamának háborúit a mai román Duna-vidékeken, Ukrania minden viszonylatban a Fekete-tengeren át érintkezett Dél-Európával és Elő-Ázsiával. Ukrániának a Kaukázus hídján és a Kaspi-tavon át az arab-perzsa kultúrkörrel létrejött kapcsolatait a nomád népek korán tönkretették.

A Földközi-tenger keleti részével való könnyű kapcsolat, mely az első évezred végével volt a legerősebb, szerfölött nagy jelentőségű volt Ukrániára nézve politikai-földrajzi szempontból. A kereskedelem és a közlekedés befolyása az államszervezet fejlődésére nézve itt a maga teljességében lett nyilvánvaló. A Konstantinápolyval való jó összeköttetés kifejlesztette Ukrania kereskedelmét, műveltségi állapotát magasra emelte és a Kyjiv, mint kereskedelmi központ köré alakuló első, ukrán állam képződéséhez lényegesen hozzájárult. Ugyanazon az úton jött be a keresztyénség, amely az ukrán népet az európai kultúrkörhöz csatolva, belsőleg is megszilárdította Kyjiv birodalmát. A bizánci befolyás a XI. században Ukrániát a fejlődés oly magas fokára emelte, hogy egy szláv állam sem állja ki vele az összehasonlítást a középkorban.

A régi, kievi birodalom nagyarányú terjeszkedésének oka kétségkívül a magasabb kultúra volt és az akkori ukránok állami szerveztségének az a magasabbfokúsága, amely őket e tekintetben a többi kelet-európai nép fölé helyezte. Igaz, hogy elvégre az ó-kievi birodalmat sem sorolhatjuk csak úgy első szóra a minden irányban teljesen kiépített politikai alakulatok közé, ám csak akkor, ha ezt az országot a mai nagyhatalmakkal hasonlítjuk össze; ha azonban az egykorú államszervezetek mértékét alkalmazzuk rá a középkorban, az összehasonlítás nem üt ki a régi, kievi birodalom hátrányára. Belháborúk, belső megoszlás, gyöngeség a védekezésben csak úgy jellemezték akkor Németországot, Angliát, vagy Franciaországot, akár Ukrániát. A partikularizmus nemcsak a kievi birodalomnak volt a sajátja, hanem a középkor valamennyi államának Európában. Közülük bármelyik elbukott

volna, ha a sors az ázsiai nomádok közvetlen szomszédságába helyezi.

Ázsia nomádnépei, a maguk nyugatra irányuló előrenyomulásával, visszaszorították az ukránokat a Fekete-tenger mellékéről és megszakították vagy félezer évre kapcsolataikat a Földközi-tenger vidékével. A politikailag szervezettebb, nagy térbeli felfogású nomádok birodalmi ezzel Ukrániának, a középkor világforgalmának ütőerével való kapcsolatát vágta széjjel. S mikor a XVIII. és XIX. században az ukrán népterület újból lehúzódott a Fekete-tenger partvidékére, nem volt többé ukrán állam, a magas kultúrájú Bizánc helyén pedig évszázadok óta az omlatag Török-birodalom állott s a világforgalom legfőbb vonalaj az Atlanti-óceánra helyeződtek át. A Fekete-tenger a Földközinek csekély forgalmú beszögellésévé sülyedt s az orosz kormány nemcsak hogy egyáltalában nem törődött a közlekedés megjavításával, vagy éppen fejlesztésével, hanem még Ukrania hátrányára szakadatlan a moszkovita Közép-Oroszországot részesítette előnyben forgalmi politikájában s ennek megfelelően az orosz forgalom fő útjait a balti kikötők felé irányította. Am ez a mesterséges megakasztás nem állhatott fenn sokáig. A Suez-csatorna megnyitása óta a világforgalom egyik súlypontja megint a Földközi-tengerre helyeződött át s ebből kifolyólag természetesen a Fekete-tenger jelentőségének is emelkednie kellett. Most már évről-évre nagyobb a hajójáratok száma s ha a Fekete-tengert környező országok ma még alacsony anyagi kultúrája magasabb fokot ér el, a Fekete-tenger (nem utolsó helyen a mögöttes vidékek gyártmányainak és termékeinek sokfélesége és gazdagsága következtében) sokkal nagyobb jelentőségű lesz a világforgalom és kereskedelem szempontjából, mint például a Keleti-tenger, vagy az Adria.

Ha megvalósul az a nagyarányú s könnyen kivihető tervezet, amely szerint országot átfogó s tengeri hajókkal járható csatorna kapcsolná össze a Keleti-tengert a Fekete-tengerrel, az utóbbinak értéke s jelentősége eddig nem sejtett módon emelkednék.

IV.

Térjünk át most a többi szomszédságra. Délnyugaton az oláh-ság határolja az ukrán népet. A politikai-földrajzi vonatkozások ezen a határon csak alárendelt jelentőségűek. Románia részint az ős-ukrán birodalom rovására alakult ki, amikor ennek hatalma a Szereth, Pruth és az Al-Duna vidékén megtörött és az oláh elemnek a Kárpátokból való előnyomulásával szemben semmi ellenállást nem fejthetett ki többé. Az oláh államképződmények az ukrán területre való expanziót is megkísérelték; az ukrán szabadságtörekvések többször kerestek Moldovában támaszt (sőt Chmelnickyj meg is hódította a Moldovát), mindamelllett s egészen vége az oláh államalakulatok nagyobb jelentőségre szert tenni sohasem tudtak. Mindenekelőtt kiterjedésük csekély volta volt rájuk nézve e tekintetben hátrányos, azután meg függetlenségük gyors letűnése és az azt követő török uralom. Ma és a legközelebbi jövőben is alig jön számításba az oláh szomszédság befolyása politikai-földrajzi tekintetben Ukrániára nézve. Besszarábia, e föld, hol az ukrán

az oláh elemmel érintkezik és azt sűrűn tarkítja, nem áll Románia és népe jelenlegi hódító törekvéseinek irányában.

Magyarország az ukrán területet csak egy keskeny vonalon határolja. Még rövidebb a tulajdonképpeni ethnographiai határ a magyarság és az ukránság között. Azonkívül a Kárpátok gerince kezdettől fogva jó természeti akadálya volt a barátságos vagy ellenséges érintkezéseknek. Emiatt volt a magyar szomszédok befolyása mindig csekély Ukrániára nézve. A magyar hatalom kiterjesztése halicsi Ukrania fölé mindig gyöngye kísérlet maradt és sohasem volt tartós, bár közismert dolog, hogy ez szolgált jogalapul Galiciának Ausztriához való csatolásánál Lengyelország felosztásaikor. A magyar-ukrán határ rövidsége hozta magával, hogy Ausztria akkor az ukrán territóriumnak csak csekély részét kapcsolhatta magához.

A lengyelekkel való szomszédság nyugaton, ámbár történelmileg igen fontos, politikai-geographiai szempontból sokkal gyöngébb jelentőségű volt az ázsiai és a közép-tengeri elhatároltságnál. A néprajzi határ a lengyelek és az ukránok között még az oláh-ukránénál is sokkal rövidebb; Lengyelország annak a trapezoidnak legrövidebb oldalán fekszik, amely a mai ukrán etnikumot körülfogja. Lengyelországot azonban általánosan kedvező-politikai-geographiai helyzete a középkor végén Keleteurópa leghatalmasabb államává emelte. A lengyel birodalom, egyrészt a Keleti-tenger partjaira, a középkor kereskedelmének egyik főszékére, másrészt a Kárpátok ivének legjárhatatlanabb részére támaszkodva, nyugaton a német birodalommal határolódott, amely a második évezred küszöbén a politikai szétagolódás állapotába jutva egészen 1871-ig maradt tulajdonképpen ebben az állapotban. Németország hódító törekvései, amelyek a szász császárok idejében nagy erővel nyilvánultak meg, csakhamar egyes fejedelmek és örgrófok kisméretű hódításaira zökkentek vissza. Erősebb, expanzív tevékenységet csak a német lovagrend fejtett ki a Nyemen és Visztula torkolatainál. Ez a terjeszkedés azonban elsősorban csak Lengyelországnak vált előnyére, amennyiben a poroszokat megsemmisítette, a lengyeleket pedig arra kényszerítette, hogy egymással civakodó részhercegségeiket egy erős királyságba tömörítsék és a nyugateurópai hadtudományt vezessék be országukba. A németek erős bevándorlása Lengyelországba a városok és a városi élet kifejlődésére vezetett; magasabb kultúrát ipart, kereskedelmet hozott létre. A német szomszédság csak hasznára vált a középkor Lengyelországnak.

Lengyelország keleti szomszédai, a litvánok, jatviagok és a régi ukránok nagy terhére voltak ugyan az országnak határszéli háborúskodásaik miatt, ámde függetlenségét sohasem veszélyeztették. A pusztá nomád-törzsei közül csak a tatárok jöttek számba, mindazonáltal határozottan állíthatjuk azt, hogy az ethnographiai Lengyelország a tatároktól a maga egész történelmén keresztül sokkal kevesebbet szenvedett, mint Ukrania néhány évtized alatt. Ezek a kedvező viszonyok okozták azt, hogy a XIV. század közepe táján, midőn Ukrania már elvérzett a folytonos tatárháborúban és az ukrán birodalom utolsó tüzhegyének, a galicia-ladomériai királyságnak is kihalt az uralkodó családja, Lengyelország — bár területre nézve kicsiny, lakosságra nézve

gyér volt — hódítólag léphetett föl. Lengyelország időlegesen csak Kelet-Galicia és Podólia egyrészét szállotta meg; a litvánokkal kötött unió adta kezébe a hatalmat először az egész, akkori, ukrán, nemzeti terület fölött.

Az ukrán tartományok helyzete a lengyel birodalom keretében politikai-geographiai tekintetben, mutatis-mutandis azoknak a mai gyarmattelepítéseknek anyaországaikkal szemben elfoglalt helyzetével teljesen egyező volt. Lengyelország csak Ukránia nyugati határának néhány kis területén tudta elérni azt, hogy ott gyarmatosíthatott.

Különbén az uralkodó nép számbeli gyöngesége miatt, valamint Fehéroroszországba és Litvániába való rohamos és nagyarányú kivándorlása következtében gondolni sem lehetett arra, hogy az ukrán gyarmatokat sűrű, lengyel telepítésekkel borítsák el. Az a kevés lengyel szántó-vető települő mindig szétfolyt az ukrán nép tengerében; úgy, hogy a lengyel uralom Ukrániában csak egy pár mágnással, a csekély nemességgel (legnagyobb részben ezek is ukránok voltak; később ellengeyesedtek), valamint a zsidó lakossággal tudta magát az egyes városokban föntartani. Ha még általában az egész Ukrániában uralkodó tatárveszedelmet, valamint a lengyel államszerkezet gyengeségét állítjuk magunk elé, meg fogjuk érteni, hogy miért nem tudott Ukránia belejönni sohasem a lengyel államszervezetbe s Ukrániának oly jelentős része (Kyjiv, a baloldali Ukránia) az alig nyolcvanasztendős lengyel uralom után miért ment tönkre minden időkre. Ukránia, amelyet Lengyelország oly könnyűszerrel hódított meg, terjedelemre és lakosságra nézve nagyobb volt ahhoz, hogy állandó birtokolására számítani lehetett volna. Lengyelország mohó és rohamos terjeszkedésének szomorú következményeket kellett maga után vonnia. A bennszülött ukrán lakosságot hidegen hagyta a lengyel állameszme és számbeli erejénél fogva veszélyes elemmé válhatott a lengyel birodalomra nézve.

Ukránia ekkép csak egy óriás és gazdag, ámde a törzsre idegen peremtartománya volt Lengyelországnak, amelyet úgyszólván kizárólag csak a mezőgazdaság részére lehetett kihasználni. E nagy földnek a tatár rabszolgavadászok és kalózok ellenében való megoltalmazása felülmúlta a lengyelek erejét. Még kevésbé gondolhattak ezek búvóhelyének, — mely a Fekete-tenger partszögletében volt — meghódítására és megsemmisítésére. Másrészt e zsványok folytonos betörései, valamint az ennek következtében kényszerült létrejötte az ukrán kozákságnak sem engedték meg azt, hogy a lengyel birodalom politikai hatalma Ukrániában megerősödjék.

Ily viszonyok közt jött létre az a nevezetes politikai-geographiai circulus vitiosus, amely akkor ért először véget, amikor Lengyelország mindinkább megerősödő keleti szomszédja — Moszkóvia — orosz császársággá emelkedett és a krimi tatár államot megsemmisítette. Lengyelország azonban általában oly gyöngye volt már akkor, hogy megérett a felosztásra. Polóniának a középkorban oly kedvező politikai-földrajzi helyzete nagyon kedvezőtlené lett, amint a régi, passzív szomszédok helyére: a német-római császárságéra, Magyarorszáგéra és a régi, ukrán birodaloméra modern hatalmas országalakulatok léptek: Ausztria, Poroszország és az Orosz birodalom. Lengyelország köz-

ponti fekvése, — analóg a mai Németországgal — erős állami szervezettséget követelt és teljesítőképeségű hadierőt. Mivel Lengyelország mindkettő híján maradt, elpusztulása csak rövid idő kérdése volt.

A lengyel szomszédságnak mégis az a nagy jelentősége volt Ukrániára nézve, hogy csak Lengyelországon keresztül hatolhattak be a politikai eszmék fejlődésére nézve oly fontos nyugati kultúrbefolyások Ukrániába. Sajnos, Lengyelország szociális strukturája főleg az elnyomatás és a városi élet lezülése miatt olyan volt azonban, hogy az kizárta a teljes európai kultúrának fölvételét. Különösen rosszak voltak a közgazdasági viszonyok. Ennek következtében Ukrániának, ennek a mindig nyugtalan és hadjáratoktól pusztított peremtartománynak, csak egyes kultúrmorzsák juthattak.

Ukránia északi szomszédja, Fehéroroszország, csak időlegesen jutott nagyobb politikai-földrajzi jelentőséghez. Fehéroroszország egykor szerves állományrésze volt a régi, kievi birodalomnak. A XIV. században a fiatal, litván birodalomhoz csatlakozott és így alapjául szolgált annak, hogy ez az állam csatolja magához az egykori ukrán birodalom mindazon maradványait, amelyek még tatár fenhatóság alá nem jutottak. Fehéroroszország azonban még a közvetítő útja is lett az őszukrán kultúra beszivárgásának Ukrania és Litvánia között. Ezen az úton jutott Kyjiv nyelve és régi műveltsége kizárólagos uralomra az egész litván birodalomban. Mindazonáltal a Lengyelországgal kötött unió csakhamar hátrányára vált az ukrán művelődési hatásoknak s Litvániát, legalább a lakosság felső rétegződésében, teljesen ellengyelesítette

Dr. SZTRIPSKY HADOR.

Az ukrán etnosz és a magyar irodalom.

Az a kérelem, amellyel a dalos, de sorstól sújtott ukrán nemzet a mi tolmácsolásunk útján most egy esztendeje sóhajtva fordult a magyarhoz, rokonszenvért esdve a maga számára, talán éppen e nép dalos volta miatt leghamarább a magyar költők érző lelkében talált viszhangra.

Lapunk még csak alig kezdette volt meg pályafutását, a saját jószántából már is rendelkezésünkre bocsátotta *régóta* kész Sevcsenkófordítását (*A cseléd*) a poéták között a legelső magyar ukránista: dr. *Varga Bálint*. Az ő művészi átültetésében ösmerte meg először a szélesebb magyar közönség (mert hisz *Máthé Miklós*-nak idestova 20 éves fordításai csak kisebb körben váltak ismertté) a legnagyobb ukrán költőnek két lírai darabját — *Végrendelet*, *Telnek-múlnak* — és *Kvitkához* c. ódáját. Így vezetődött be a magyar lélek abba a különös, alföldi, búsongó keleti világba, hogy annak *az övével sokban rokon lelkéhez*

közelebb férközhessék. Nem kevésbé hatásos volt ebben az igyekezetben az *Ének Ihor hadairól és a palócokról* c. ukrán népeposznak ugyancsak Vargától való fordítása is, amelynek sajtóságosan lírikus jellegét s mindamellet is népi természetét az átültető a mi népköltészetünk hangjának megütésével igyekezett megfelelően feltüntetni.

Ebből a XII. századbeli ukrán krónikába rekkentett műremekből — amelynek *Riedl Szende* tollából való egyszerű prózai fordítása 1858. óta már rég elfelejtődött — a magyar olvasó nemcsak az ukrán nép lelki világába pillanthatott bele, hanem benne egyenest XII. és XI. századbeli régi magyar vonatkozásokat is találhatott.

Az elnyomottak iránt érzett rokonszenv, amely a szabadságára olyan féltékeny magyarnak egyik vonása, az ukránok felé vonzotta és megszólaltatta a gazdag vénájú *Zempléni Arpád* is. Erőtelmes és színben rendkívül gazdag nyelvét, valamint költői művészetét ez a jelesünk gyönyörűen érvényesítette ugyancsak Sevcsenkónak interpretálásával.

A fordító személyisége mindjárt legelső próbálkozásával (*A Kaukázus*) valóságos irodalmi eseménnyé emelte az eddig csak jobbadán névleg ösmert magyar Sevcsenkót. E szó — „személyisége“ alatt nemcsak azt értjük itt, hogy Zempléni általánosan ösmert név (és pedig nemcsak minálunk, hanem az angolul olvasó világ előtt is), aki tehát fölemelhet egy ösmeretlen poétát. Sokkal jellemzőbbet, magára Zemplénire jellemző dolgot kell itt leszögeznünk. Azt t. i., hogy Zempléni nem úgy tett, mint a díjért-bérért megbízott fordító, hogy egyszerűen elolvassa az eredetit és aztán amit lát, ahogy lát — megcsinálja a fordítást. Ritka alkalom, tehát jól esik elárulni a műfordítók okulására azt, hogy a költő Zempléni a munka kezdése előtt előbb tanácsot kért a — kritikus Zemplénitől. Egy egész nyarat (vakációját!) fordított boldog falusi csöndességben Sevcsenkó áttanulmányozására. Elolvasta a költőre vonatkozó irodalmat, az eddig németül, angolul és franciául megjelent sok-sok átültetést, meg az elejébe tett magyar nyelvű hű prózai fordításokat. Mindezekből igyekezett megállapítani: mi a Sevcsenkó *egyénisége*, mi benne a költő és mik azok a jelenségek, amelyek ő benne, a kritikusban, az ő *költői* lelkének húrjait a művész erejével ütik meg. Igazán lélekkel dolgozott rajta. Most aztán, ahogy megtalálta a művészt Sevcsenkóban, előlépett a költő Zempléni. Lefordította a saját művészi egyéniségének leginkább megfelelő darabok közül — egyelőre mutatóba — a *Kaukázus*-t.

Ennek a világszerte híres versnek műfajiságát hamarosan meg sem is tudjuk állapítani. Sevcsenkó ezt a darabot akkor írta, amikor az orosz hódító politika rátette kezét a *cserkeszekre* is. Keserű gúnnyal, a legkeserűbb epébe mártott tollal sietett ezeknek védelmére a költő,

magá is az oroszról elnyomott népnek fia, aki saját, tízesztendős rab-ságával a maga bőrén is jól megösmerte, mi az: orosz alattvalónak lenni! Hogyne, hiszen annak az országnak volt az alattvalója (Oroszországban nem ismernek polgárt, ott mindenki csak *alattvaló*, *pod-dannoj*), amelyben „*Moldovától Finnországig minden nyelven mindenki hallgat, hogy mily boldog...!*” Gúny és keserűség, vitriol és epe, csüggedés és biztatás, a szabadságra törekvő léleknek a más szabadságát féltő izzó lobogása, az elnyomó cárizmust a jog és igazság nevében ostorozó erőteljes dörgedelme: im ez a vers lényege. Ennek szava, „mint az Isten szava, dörgő, igaz, messzehangzó.” (Ez az utóbbi csakugyan valóra is vált, mert ez a vers megjelent eddigelé angol, francia, olasz, svéd, német, hollandi, török, bolgár, görög, lengyel és oláh nyelven.) Tehát szatira is, óda is, elégia is.

A forradalmár Sevcsenkón kívül megtalálta azonban Zempléni még az ukrán nemzet *tipuslelkét* ábrázoló Sevcsenkót is azokban a melabús, odaadó, hangulatos dalokban, amelyek olyan zokogva sírnak, mint az ukrán és magyar nemzeti lélek maga, mint e sok közös vonást mutató két nemzetnek édes-bús melódiái. Ezek a sok helyt Arannyal, Petőfivel kifejezésekben és ritmikában is egyező rokonvonások megtalálhatók a *Prológ, Este, Tüzek, Az Aral-tónál, Telnek-múltnak, Alkonyodik* című darabokban.

Az első verseket Zempléni egyelőre csak próbaképen fordította le s már is akkora elismerésre talált velükilletékes fórumok előtt, hogy két irodalmi társulat is vette programjába Sevcsenkót. A *Petőfi-és Kisfaludy-Társaság*, felolvasásaik keretében, elsőnek adtak alkalmat arra, hogy ezt az istenáldotta tehetséget az irodalmi körök és a művelt nagyközönség a fordító művészek, most már mint az előadó művészet zengzetes szavú mesterének is tolmácsolásában, az élő szó közvetlen ereje útján megösmérhessék. Sevcsenkó a nép fia, akár csak Petőfi, a néplélek mélységeiből fakad is tehát költészete.¹⁾

Van azonban benne némi a Bidermayer-kornak romantikusságából is. Manapság e kor érzelgős versein már nem sok élvezni valót talál az ember; ám olvassuk el csak Zempléni tolmácsolásában a *Kányafát*, vagy a Varga fordította *A cseléd* című elbeszélő költeményt: itt látszik meg, mekkora művész volt a *népi* alapon álló Sevcsenkó Tárász, mert ez ízlés keretében ő még most is szívből szívhez tud szólani.

Sevcsenkó költészetében sok az idegennek érthetetlen ukrán vonás, amihez az ukrán nemzetnek Európa előtt elsikkadt történetét kellene előbb megismernie az olvasónak. Van benne azonban sok olyan

¹⁾ V. ö. Petőfi és Sevcsenkó c. jegyzetünkkel (Ukránia, 7 -8. sz. 152. l.)

vonás is, amely művészi tolmácsolásban minden nemzetbelihez egyformán hatásosan szól: az egyetemes ember lelki világából való vonások, *általános emberi motívumok*. A nehéz sorsú nemzet *fiában*, a sorsától személyében is súlyosan meglátogatott Sevcsenkóban szerelmi költészet alig van. *Ő a jognak és igazságnak, emberszeretnek és az ember méltóságának a hirdetője*. A nemzeti öntudatra való ébredés folyamata, az ú. n. ukránizmus, pl. egyenest Sevcsenkótól ered: akkor indult meg t. i. Oroszországban, amikor Sevcsenkó versei a 40-es években általánosan ösmertté váltak, Galiciában pedig a 70-es évek óta. Mai napig is ebből táplálkozik: innen az ukránok nagy Sevcsenkó-kultusza. Ez a kultusz ad erőt és buzdítást az ukránoknak arra az óriási kultúr-munkára, amelyet már 1840 óta fejtenek ki. Ennek művészi szimbolizálását az ukrán irodalom másik jeles költője, *Frankó Iván*, meghatóan festette meg a *Kötörők* c. versben, amelyet ugyancsak Zempléni Árpád fordított le. Sevcsenkó azonban legfőképpen *tanító és próféta*: megtanította nemzetét saját, elfelejtett *történetére*, addiglan semmibe sem vett *paraszti nyelvét* irodalmi magaslatra emelte és egész költészetével olyan *programot* szolgáltatott nemzetének haladására, amelynek az életben való eddigi lassú megvalósítása a kultúrnemzetek közé emelte az ukránt. Ezekért a gazdagságokért lett világhíressé Petőfivel egyetemben Sevcsenkó is s tette mindkettőjük híressé a maga nemzetét.

Ezekből a kincsekből válogatott egyet-mást össze Zempléni feltűnően *finom intuícióval*. Ez az intuíció nemcsak a művészeti vonások megkeresésében áll, hanem még inkább azoknak méltó visszaadásában. Zempléni átérző ereje olyan nagy, hogy idegen verseknek elejébe tett prózai fordításában a kevésbbé helyes kifejezés vagy fordulat helyett csudálatosan mindig megtalálta az eredeti gondolatnak teljesen megfelelő helyes alakot, úgy ahogy azt a költő maga érezte át. Erről e sorok írójának nem is egészen volt alkalma meggyőződnie, amikor prózai, magyar fordítását Zempléninek már kész, művészi megöntésével egybevetette.

Sevcsenkó idegen nyelvű fordításainak nézegetése más egyébre is jó volt; annak megállapítására tudniillik, hogy *se német, se angol, se senki más nem tudta Sevcsenkót olyan tökéletesen visszaadni, mint Zempléni Árpád*. Ebben úgy Zempléni művészi egyéniségének, mint a magyar és ukrán nyelv csodálatos *kongruenciájának* van nagy része. Az elsőt főlösleges körülményesebben méltatni, de a másik néhány megvilágosító szóra külön is érdemes. Az ukrán nyelv tudniillik épen olyan tömör, rövid és hajlékony, mint a magyar, amit kivált a némettel való összevetésben lehet a legkönnyebben észrevenni. A két nyelvnek nemcsak ritmikája és némely szerkezeti sajátossága, hanem még

hangtana is összevág (hangzóváltozások, mássalhangzók torlódásának elkerülése ellentétben az összes szlávokkal, stb.): nem csoda tehát, hogy a *muzsikája* is, akárcsak népdalaiknak melódiái, ütemben és menetben, felépítésben, figurákban és hatásban a magyaréval feltűnően egyezik. Ez a lelki megegyezés ukrán és magyar között a *Három kérő* c. románc-szerű költeményből¹⁾ is jól látszik: ugyanaz a szín, hangulat és előadásmód, mint amilyent a magyar népballadákban és Petőfi románcaiban találunk. Ugyanez a románc-szerűség árad ki *Rudánszkyj Istvánnak* „Szállj el szellő” c. kedves darabjából is.²⁾

Az ukrán népléleknek a magyaréval való egyezését ezeken kívül e két nemzet *népi zenéjének* — a szívek beszédjének — csodálatos összevágása is bizonyítja. Erről Zaleszkyj Osztáp közölt érdekes megfigyeléseket.³⁾ Ezekhez most csak annyit fűzünk, hogy a *Rákóczi-induló* is az ukrán-magyar közösségekhez tartozik, amiről mostani számunk vezetőcikke is megemlékezik.

Az *Ukránia* arra törekszik, hogy az ukrán irodalomnak java terméséből való gyümölcsökkel szolgálhasson olvasóinak. Ez a szándék vezette akkor, amikor az ukrán prózai széprőkből *Frankó Ivánt, Sztefanik Bazilt és Lepkyj Bohdánt* legalább izelítőül bemutatta.

Az ukrán ethnosz megismerésének legelső feladata az, hogy az olvasó tüzetesen megtanulja: hol van az ukrán elem *ethnographiai határa* a muszka felé. Ennek megállapítására szolgálnak a nyelvi és embertani megfigyelések úgy a multnak történelmi és irodalmi emlékeiben, mint a jelennek folklorisztikus jelenségeiben. Az elsőkhöz tartozóan — legalább kísérletképen — ad fölvilágosítást *M. J. dr.-nak* az orosz és ukrán nyelvről frott cikke (2. számunkban), valamint *Drahomanov Mihály-nak* megrázóan meggyőző dolgozata (*Rabszolgasorban*, 3—6. sz.).

A történeti igazolásokon kívül segítségünkre jön az ukrán kérdésnél a *természettudomány* is. *Dr. Fodor Ferenc-nek* éles szeme fedezte azt föl, hogy a délszarmát geológiai táblás képződések pontosan ott végződnek észak felé, ahol az ukrán ethnographiai határ a muszkáéval egybeesik, mert e határon túl északra, ahol már muszka lakik, már más természetű geológiai képletek is vannak. Ezért más a két nemzet élete, jellege, pszichéje, mert más a földje és klímája.

Az igazság ható erejének és semmi másnak kell betudnunk azt is, hogy a köztudatba kezd lassankint átmenni az ukránnak *külön nemzeti* s az oroszról elütő mivolta. Ebben része van dr. *Márki Sándor-nak*

¹⁾ Jövő számunkban hozzuk, ugyancsak Zempléni fordításában.

²⁾ *Ukránia* 5—6. sz.

³⁾ *U. a.* 15—16. sz.

is, aki a XVIII. századbéli ukrán-magyar közösségnek igen érdekes új magyar adalékait nyújtotta Mazeppáról frott dolgozatában (7—12). A régi magyar *ukrán* névnek fölélesztéséről írt jegyzeteink is (1) hozzájárultak a helyesen való látáshoz.¹⁾ A két nemzet közti különbséget mostani számunk vezető közleménye is alaposan ismerteti, de van még ezenkívül más följegyezni valónk. Tudomásunk van arról ugyanis, hogy több magyar *középiskolában* a történelem tanára — a *Podhradszky György* „Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok” c. dolgozatának hatásképpen — már is kikapcsolta az orosz történelem keretéből az ukránokat. Most már tehát a diákok is helyesen fogják tanulni, hogy az ukránok nem oroszok (mert csakis a muszka politikai érdek hirdette őket kis-oroszoknak) és hogy így azoknak az összeköttetéseknek, amelyek a X—XIII. századokban fejedelmi összeházasodások, politikai menekülések, követjárások, néptelepülés, egyházi érintkezések stb. alakjában a régi Visegrád és a régi Kiev között történtek, az oroszokhoz semmi közük nincs, nem volt. Mert hisz az oroszok akkor Kievtől független, *külön* országban, külön népiségükben laktak messze fenn a félpogány északon, Moszkóviában, ahová Nagy Péterig sem magyar, sem más nyugati áramlatok nem hatolhattak el. Minthogy tehát a kievi királyságban nem a muszák laktak, ahogy területén ma sem laknak, *a magyarnak a történelmi Kieuban csupán ukránokkal volt dolga a Lebédia-korszaktól egészen Rákóczi György koráig*. Szükségesnek tartanók, hogy ezentúl a középiskolák érettségijének történelmi tételei közé, valamint az egyetemen akár vizsgai és szemináriumi feladatok sorába az eddigi magyar-lengyel, magyar-orosz, magyar-byzánci stb. viszonylatokon kívül a magyar-ukrán történelmi érintkezéseket is beiktassák.

Ezután tehát remélhetőleg megújul az a köztudatunkból annyira kicsúszott régi ukrán név. Hogy ez a kicsúszás mekkora, számtalanszor volt alkalmunk róla meggyőződni. Legutóbb is, a Kisfaludy-társaság felolvasó ülése alatt, amelynek Sevcsenkó-számái a fővárosi sajtóban is olyan nagy elismerésre találtak, meglett korú, sőt tudós urak a Zempléni zengzetes előadásának hatása alatt meglepetve hajoltak egymáshoz és azt tudakolták: ki ez a Sevcsenkó? orosz-e, vagy lengyel? — Mintha csak azt kérdezték volna: svéd volt-e az a Björnson, avagy dán . . . ?

---

¹⁾ A napisajtó is átvette az egyedül: helyes *ukrán* kifejezést a nyakatekert ukrainai, ukrainaiak, ukrainista nemzet (l) stb. helyett, amelynek nemcsak a helyesség és a magyar nyelv szelleme az erőssége, hanem gyakorlati volta is, mert ép olyan rövid, mint a *turán* szó, amely helyett senki sem használ *turániai* alakot. Egyébként v. ö. a *Magyar Nyelvőr* (amely egészében közölte a cikket), *A Cél*, *Budapesti Szemle* és *Magyar Figyelő* azonos tárgyú cikkei.

Galícia elkülönítése és az ukránok.

Az ukránok bécsi Egyetemes Nemzeti Tanácsa már október közepén ösmerte Bilinszkinék a Lengyel Kolo-ban tartott beszédjét, különösen pedig ennek azt a kifejezését, hogy az állam döntő tényezői őt Galiciának *elkülönítéséről* (Sonderstellung) úgy biztosították, hogy „az ily külön helyzetben álló Galiciának ne fájjon az, hogy nem tartozik az új Lengyelországhoz.” A Tanács várakozni volt kénytelen. November 1-én biztos forrásból megtudta, hogy 4-én vagy 5-én meg fog történni nemcsak Lengyelország föltámadásának, hanem Galícia elkülönítésének is a proklamációja. Csütörtökre gyűlésbe hívta az ukrán képviselőket, ahol határozatba ment, hogy küldöttségileg megkérdik Körber miniszterelnöktől: mi igaz a híresztelésekből? és ha igazak, védjék meg az ukránok jogait. Körber még azon este fogadta Romancsukot, az ukrán klub alelnökét, de csak annyit jelentett ki, hogy „nem adhat semmiféle fölvilágosítást”, a küldöttségnek a császár elé való bocsátását pedig megtagadta. Ezekből nyilvánvaló lett, hogy a hírek igazak. Emiatt a Tanács óvást emelő határozatot hozott, amely vasárnap a N. F. Pressében meg is jelent. A Tanácstól kijelölt küldöttséget Körber csak szombat este 6 órakor fogadta és bejelentette, hogy „Galícia elkülönítése befejezett dolog, amelyen változtatni nem lehet, ezt nem ő csinálta, mert ez már régóta kész dolog, amelyet már örökségbe úgy vett át.”

Az ukrán politika vezetői tehát két éven át hiába adták lojalitásuknak és áldozatuknak számtalan bizonyítékát. Dr. *Levický* Konstantin le is mondott a parlamenti klubbeli elnökségéről, valamint a Tanács vezetéséről is. Ennek alelnöke, *Vaszilko* Miklós lovag, Berlinből levélben hasonlóan bejelentette lemondását s lemondott az egész tanács is. A Tanács új elnökévé megválasztották Romancsuk Julián parlamenti alelnököt, akinek vezetése alatt az Urakházának és a Reichsratnak összes ukrán képviselői még egy utolsó gyűlést tartottak, amelyen egésznapos tanácskozás után a következő tiltakozást hozták:

„Galiciának bejelentett elkülönítése sérelmes az ukrán nemzetnek úgy történelmi, mint újonnan szerzett jogaira, az államnak lélekszámra nézve negyedik nemzetét kiszolgáltatja nemzeti ellenségének korlátlan uralma alá. *Az ukrán nemzet soha sem fogja elösmerni Galiciának lengyel uralom alatt való különállását, soha sem fog lemondani a saját területére vonatkozó nemzeti autonómiájának jogáról és külön ukrán koronatarományának Ausztria kereteiben való alakítási jogáról.*

A világi és egyházi mágnásokkal képviselt erősebb lengyelség eleddig is hatalma alatt tartotta az egyszerű ügyvédektől és professzoroktól képviselt szintiszta demokratikus ukrán szegénységet. Galiciában közigazgatási, politikai és kulturális téren csupán csak a lengyeleknek volt szavuk, hatalmuk; innen az a sok surlódás az ukránsággal, amely még nyelvének elösmertetését is csak Potocki gróf meggyilkolása árán tudta magának kivívni. Hogy a Galiciában 50 év óta tapasztalható gazdasági és politikai, nyelvi és vallási elnyomásnak az összes *ukránok ellengyelesítése* a célja, arról nemcsak Smolka krakói tanárnak sok port fölvert könyvéből (Die reussische Welt) lehet meggyőződni, hanem a lengyelek vezérlapjának, a krakói *Csász*-nak f. é. 561. legfrisebb számából is. Itt ugyanis a lengyelség most már nyíltan bejelenti, hogy „*Lengyelországból olyan államnak kell keletkeznie, amely határait lehetőleg minél keletebbre terjessze ki*”, azaz lehetőleg minél több ukrán terü-

ESEMÉNYEK

---

letre, mert hiszen a lengyelek már mind szabadok. Ez tökéletesen egybevág a Smolka által kifejezett amaz általános lengyel nézettel, *hogy a 35 milliónyi összes ukránoknak be kell olvadniok a 20 milliós lengyelségbe*, s így ők továbbra is csak gente Rutheni, natione Poloni tartoznak maradni. Emiatt aztán „Galiciának autonómiaja keretében az ukránoknak eddig tapasztalt növekedése többé nem lesz megengedhető.”

És ezt a tanítást a lengyelek most is hirdetik, a világháború kellős közepében, amely háborúnak a sok között egyik jelszava a nemzeti öntudat és összetartozás elve!

Az osztrák kormány, remélhető, mégis csak megtalálja módját annak, hogy az új autonómias Galicia négymilliónyi lengyele a maga négymillió ukrán nemzeti-ségével valahogy összeférhessen. (Az *Ukrainszke Szlovo* 274. számából.)

Az orosz sakkhuzás második lépése. Lengyelország föltámasztásával szemben első sakkhuzásként az orosz cár semmisnek jelentette ki a középponti hatalmak e cselekedetét, most pedig megtette a másik lépést is. Ha igaz a pétervári (vagy petrográdi?) távirati ügynökség jelentése, „Ignatiev közoktatásügyi miniszter megengedte, hogy Kievbén, vagy Lubnyban, Kievtől keletre a csernihovi guberniumban, egy ukrán *magániskolát* nyissanak meg. Az oktatás ebben az intézetben ukrán nyelven fog történni”. — Ebből a hiradásból három dolgot lehet kiemelni. Egyik az, hogy az ukrán nemzetnek száján — nehogy a lengyel példa szerint kedvet kapjon az önállósodásnak *nyugati* reményeihez — egyetlen gimnázium fölállításának mézes madzagát huzzák keresztül. Mert hát nézzétek kievi ukránok: galíciai fajtestvéreiteket a középponti hatalmak oda dobták a kiszélesített autonómiajúj, lengyel monopóliumos Galicia áldozatául; mi meg nektek gimnáziumot adunk: nem jobb dolgok lesz-e hát nálunk, mintha odaát polyákok alatt volnátok? — A második az, hogy egyetlen iskolát ígérnek az ukránoknak az oroszok, ámde csinálják meg ezt az ukránok a *maguk* pénzéből, az orosz kormány ehhez mindössze egy — névalírást ad. A harmadik pedig az, hogy most először fanyalodik rá az orosz hivatalos világ annak elismerésére, amire már az elálatott Európa is rájött, hogy t. i. az ukrán nemzet még sem orosz, hiába ékesítette fel az orosz politika a kisorosz jelzővel és hogy tehát az ukrán nyelv még sem orosz, hanem valami más, mert attól különálló szláv idióma.

Lapunk eddigi cikkeinek csoportok szerint való kimutatása. (A zárójelben levő számok a lapszámot jelzik.)

I.

Az ukrán kérdés és politika.

Programm (1). *Vodicska Imre*: Az új ország (1). *Dr. Csehelszky Longin*: Mi köze a magyarnak az ukránhoz? (2). *Szerkesztő*: Magunkról — és egyebekről (3—4). *Sz.*: Az ukrán politika realitása és a magyarság (7—8). *Dr. Csehelszky Longin*: Kelet-Európa történetének két skémája. (Lengyelország, Moszkovia — és Ukrania). (19—20).

II.

Közgazdaság, statisztika.

Dr. Ajtay József: Ukrania közgazdasági jelentősége a központi hatalmaknál, illetve a magyar birodalomra nézve (3—4). *Közlönte Béla*: Magyarország érdekei és a független Ukrania (7—8). *Neufeld Béla*: Ukrania gazdasági és nemzetiségi vonatkozásaiban (17—18).

III.

Földrajz, néprajz, anthropologia.

Dr. Sztipszky Hiađor: Az ukránok fajtsága (2). *Dr. Czirbusz Géza*: Oroszkó (3—4). *Dr. Fodor Ferenc*: Ukrania földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya (3—6). *Dr. Fodor Ferenc*: Az önálló Ukrania I—II. (7—10). *Dr. Rudnickij István*: Ukrania politikai geographiaja I—IV. (15—20). *Pap Domokos*: Podoliai képek (17—18).

IV.

A világháborúval kapcsolatos események.

V. I.: Az ukrán legionisták (2). Magyarok és ukránok fegyverbarátsága (5—6). *Nemes Hoberskyj Ivan*: Az ukrán légionál (9—10). *Dr. Hans Ibersberg*: Oroszország belső állapota (15—16). *Dr. Nacuruk József*: Az ukrán légió a világháborúban (15—16).

V.

Történelem.

Podhradszky György: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok I—XIII. (1—20). *yGy.*: Az ukrán történelem átnézete (5—6, 13—14). *Dr. Marki Sándor*: Magyar adatok Mazopparól I—III. (7—12).

VI.

Egyházpolitika és egyháztörténet; kultúrtörténelem.

S. H.: Az „ukrán” név (1). *Vodicska Imre*: Ukrania és Roma (2). *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban (3—6, 9—10). *Vodicska Imre*: Az ukránok vallási ünnepe és a zsidóság (5—6). *yGy.*: A görög kath. ukránok üldözése Cholim vidékén (5—6). *Dr. Salersberg Pál*: A leubergi ukrán egyetem, mint a kulturának és békének bástyája a keleten (13—14).

VII.

Irodalomtörténet és nyelvészet.

Dr. M. J.: Az orosz és ukrán nyelv (2). Sevcsenkő Tárász (3—4). *Dr. Ohonovszky Emil*: Az orosz és ukrán nyelv viszonya (5—6). *Sztipszky*: Petőfi és Sevcsenko (7—8). *Sz. H.*: † Frankó Iván (9—10). *Sz. H.*: Az ukrán etnoosz és a magyar irodalom (19—20).

VIII.

Szépirodalom.

Dr. Sztripszky Híador és *Dr. Varga Bálint*: Ének Ihor hadáról és a palócokról (1—6). *Frankó Iván*: A veres zsidó fiú története (1). *Varga—Sztripszky*: Sevcenko Tárász két verse (3—4) *Szefanik B.*: Az aláírás (3—4). *Rudánszky István*: Szállj el szellő! *Varga—Sztripszky—Sevcenko*: Kvitkához (7—8). *Sevcenko—Zempléni*: Kaukázus (11—12) *Frankó Iván*: Az én szecskavágóm története (11—12). *Dmitro Vitovszky*: Valamikor réges-régen... (11—12). *Sevcenko—Varga*: A cseléd (13—14). *Frankó—Zempléni*: A kötörök (17—18). *Lepky Bohdan*: A tó fölött... (19—20). *Sevcenko—Zempléni*: A kányafa, Este (19—20).

IX

Képzőművészetek, zene.

Zaleszkyj Osztáp: A magyar és ukrán zene (15—16).

X.

Könyv- és folyóirat-ismertetés: vegyes, apró közlemények.

A németek *Freie Ukraina* egyesülete (1). *Dr. Stephan Rudnizkyj* Ukrajna. Land und Volk (5—6). *Praktische Grammatik der ukrainischen Sprache für den Selbstunterricht* (5—6). Az ukrán sajtó 1916-ban (5—6). *Osteuropäische Zukunft* (13—14). *yGy.*: Ukrainisches von Graf Stefan Ambrózy (15—16). *Események* (19—20).

Az ukrán kérdés iránt érdeklődő magyar olvasókat kívánja kielégíteni az **Ukrán Könyvtár** c. vállalatunk is, amelynek egy száma 40 fillérbe kerül. Az **Ukrán Könyvtár** eddigi kötetei a következők:

1. sz. *Frankó Iván*: A veres zsidófiú története (elbeszélés).
2. sz. Ének Ihor hadairól és a palócokról. Ukrán népi hősköltemény 1187-ből. Fordították *Dr. Varga Bálint* és *Dr. Sztripszky Híador*.
- 3—5. sz. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok a legrégibb időktől az Árpádház kihalásáig. I. rész.
- 6—7. sz. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok a legrégibb időktől az Árpádház kihalásáig. II. rész.

Olvasóink figyelmébe!

Nem zaklatunk senkit sem az elmaradt előfizetési díjak beküldéseért, mindazonáltal úgy gondoljuk, nem szerénytelen az a kérésünk: aki rokonszenvesnek látja lapunk működését és irányát, ne sajnálja tőlünk azt a pár koronát, amely mégis csak megkönnyíti nemzeti érdekü fontos munkánkat. Nyomda, könyvkötő, papir rettentően drága, a munkatársakat is fizetni kell.